

QOBLANDI BATIR
(Dastandan parça)

I 1 Çox keçmiş zamanlarda
Qaraqıpçaq Qoblandı
Atası onun Toktarbay
Xalqın tanıdığı bəy.
Dağ boyda dövlətın say.
Örüşlərində otlayar
Sürülərlə tört tülük mal¹.
Yaz yaylağı Közdi göl,
Közdi göldə yaylayan
10 Qalın qıpçaq² sağalar.
Toktarbayın dövləti -
İçəni çox, yeyən tox,
Hamının könlü xoş çox.
Qış qışlağı Karaspan
At ayrılır ilxıdan³.
Qalın qıpçaq düzübdü
Alaçıqlar yaraşır.
Əlif tamğa⁴ qıpçağın
20 Xalqını çox tanıdır.
II 80 yaşa çatmışdı,
Toktarbay övlad görmədi
Qüssədən qan-yaş tökdü,
Taleyi də gülmədi:
“Çöllərin ağası şahin qanadsız
Xoş heç nə görməz dünyadan”
“Mən də yaşadım varissiz”⁵.
Toktarbayın halına
Qalın qıpçaq çox yandı.
30 Övliya qapısına düşdü,
Ətəyin çəkib süründü.
Yeddi pirə tapındı,
Övliya⁶ at kəsdi,

Korasana⁷ qoç kəsdi,
Qəbul oldu diləyi,
Rahatlandı ürəyi,
Bəybişəsi⁸ Analıq
Qabırğası qatlandı⁹
Əlli yaşa çatanda
40 “Gözüm doymadı dünyadan”
Deyib çox dərd çəkəndə
Muradı hasil oldu;
Bir oğlu, bir qızı oldu.
Qızın adı Karlıqaş –
Qoblandıya qarındaş.
III Altı yaşına çatanda
Şir doğulmuş Qoblandı
Xəznədən baha libaslar geyindi.
Bu da payım olsun, dedi.
50 Dəbilqə⁹ rəngli kəhər atı
İlxıdan seçib mindi.
Qoblandının diləyin
Bütün qıpçaq dilədi.
Dayaq oldu xalqına,
Hörmət etdi adına.
Dağ alıxdı, daş yandı
Altı yaşlı bu oğlan
Oynamağa başladı.
Özü altı yaşında,
60 Kəmsət¹⁰ bərkü başında,
Kəhər atı altında,
Qırğı quşu qolunda,
Tazısı da yanında,
Yeddi pirə tapınıb,
Möhkəm idi yolunda.
Toktarbayın ilxıda
Doxsan qulu var idi.
Doxsan qulun başçısı

1 Hərfi mənada “dörd növ mal-qara” yəni, at, dəvə, inək və qoyun-keçi. “Tört tülük” – “dörd növ mal-qara” ifadəsi eposda bitib-tükənməz var-dövlət kimi təqdim olunur.

2 Burada və sonralar qıpçaqların tayfa birləşməsini ifadə edir.

3 Yəni saysız-hesabsız ilxıların otladığı geniş otlaqlarda atlar tez-tez öz ilxılarından ayrı düşürdülər.

4 Alaş (“alif”) tamğası döyüş bayraqlarında, mal-qara damğasında təsvir olunur, qıpçaqların ayrıca tayfa simvoludur.

5 Eposda varis tez-tez şahinin qanadı yaxud atın dırnağı ilə eyniləşdirilir.

6 Övliya – burada müqəddəs hami, övliya (Övliya Ata).

7 Qədimdə müqəddəs xəstəlik sayılan qara çiçək üçün mal-qara qurban kəsirdilər.

8 Bəybişə – böyük arvadı, evin əsas xanımı

9 Yəni hamilə qaldı

9 Dəbilqədən yun üçün tünd qəhvəyi rəng əldə olunurdu.

10 Kəmsət – dələ xəzi. Qazaxlarda qadınlara verilən ad.

Yestemis adlı ər idi.
 70 Yestemisi görməyə
 Oğlan ilxıya gəldi.
 O, sürüyə çatanda,
 Mal-qaranı qovanda
 Doxsan qulla Yestemis
 Ona heyran qalanda
 Qol-qanadla quyruğa¹
 Toktar sahibdi indi.
 Yestemis Qoblandıya
 İgidlik öyrədirdi.
 80 Hər gün keçı ovlayır,
 Düşmən görsə oxlayır,
 İlxıda yatıb Qoblandı
 Gücün oddan alırdı.
 Qırğı quşu qolunda,
 Tazısı da yanında
 Çoxlu keçı ovlardı.
 IV Yestemislə ikisi
 Bir gün dağda yatanda
 Namazşamdan² ötəndə,
 90 Kuptan³ vaxtı yetəndə
 Qulağına igidin
 Uzaqdan səs yetişdi.
 Soldakı dağın ardından
 Burum-burum toz qalxdı,
 Qarışıq səs-küy qopdu.
 “Bu nə səs-küydür?” deyib
 Yestemisdən soruşdu,
 Dil boğaza qoymadı.
 Nəhayət, Yestemis dilləndi:
 100 Başlayanda belə dedi:
 “Bu dağın arxasında
 Qızılbaşlar⁴ eli var.

1 Hər fən: “Toktar qanadla quyruq almışdı” yəni dayaq. Eposda inanca əsaslanan ənənəvi eyham odur ki, uçuş vaxtı quşa ən etibarlı dayaq qanad, yerə enəndə isə quyruqdur.

2 Gündəlik vacib namazlarda dördüncü – şam namazının vaxtına işarədir ki, qaranlıq düşən vaxtı bildirir.

3 Gündəlik vacib namazlarda beşinci – sonuncu namazın vaxtına işarədir ki, tamamilə qaranlığın düşdüyü vaxtı bildirir. Burada vaxtın çox gec olduğunu diqqətə çatdırır.

4 Bu şərhdə Qızılbaşlar “qırmızı çalma qoyan İran döyüşçüləri” kimi təqdim olunur – Q.S./ Türklərin xalqlarının eposunda tez-tez ümumi mənada “başqa dindən olan”, “düşmən” kimi göstərilir.

Yaşıl otlaq yeri var,
 Böyük gözəl gölü var.
 Köktim Aymak xanı var,
 Neçə min insanı var.
 Xan öz doğma xalqına
 Verib çoxlu dövlət, var,
 Kürtka adlı qızı var,
 110 Elinə şayan nazı var.
 Meydanda bir dirək var,
 Başı səməyə çatar.
 Üstündə qızıl pul var.
 Kim oxla onu vurur,
 Gözəl Kürtkanı o alar.
 Gələn o səs, bil, budur,
 Hamıya xəbər məlumdur.
 Çırağım⁵, ürəyini sıxma,
 Belə nigaran olma,
 120 Dərdə salıb başını
 Könlün etməsin qubar”.
 Çox desə də Yestemis,
 Oğlan seçdi getməyi:
 “Ox atıb vuraram”, dedi,
 “Kərim pirlər olsa yar”.
 Yestemis çox söylədi:
 “Qoy, çırağım, qalsın qoy,
 Qabırğan nazikdir çox,
 Sümüyün zərifdir çox.
 130 Sənə görə qorxuram,
 İzn istəsən, rüxsət yox.
 Ora gedən qayıtmaz,
 Uşağa orda yer olmaz.
 Gözəl Kürtkanı qoruyan
 Qırx beş arşın boylu Qızılər,
 Çırağım, qızı sənə verməz”.
 Oturub onlar danışdı,
 Mindiyi at ala idi⁶,
 Qalın yunu qara idi.
 140 Tutdu, qoymadı Yestemis
 Səbri tükənmiş oğlanı.
 “Dua et mənə, köke¹, deyib

5 Burada və sonralar “sevimli, dəyərlı”, “doğma” mənasında işlənir. İfadə piyə hopdurulmuş yun ipdən hazırlanan və müqəddəslərin qəbri üstündə dua oxunaraq yandırılan çırağın görünüşü ilə bağlıdır.

6 Burada və sonralar ilxı içində atı fərqləndirən nadir rəngi ifadə edir.

İgidə yalvarıb-yaxardı.
 Yad edərəm, Yesteke²,
 Yeddi kərim babanı”.
 İgid getməyi çox dilədi,
 Heç nə onu saxlaya bilmədi.
 İgid Yestemis belə
 Heç nə edə bilmədi.
 150 Dua edib əl tutdu,
 Yad etdilər Xudanı.
 Qoblandı yaraqlandı,
 Polad qılınc bağladı.
 Belindən yayın asdı.
 “Tanrıya tapşırıdım” deyib
 Yestemis vidalaşdı.
 Ürəyi qorxmaz oğlan
 İgidliyə meydan açdı.
 Kəhər atın cəld mindi,
 160 Dönüb quş kimi səyirtti.
 Ox atılan yerə çatdı,
 Göz qırpmayıb gedirdi.
 Oğlanın gəldiyini
 Köktim Aymak da gördü,
 Heybətindən səksənib
 Gələn oğlanı sınađı.
 Qoblandı tək törəyə³
 “Qazaxdan bir ər gəldi” dedi.
 Köktim Aymak padşah
 170 O, birinci atını, dedi.
 Kərim pirlər kömək etdi,
 Əlinə alıb, dolanıb
 Quzu belindən oxunun
 Atın üstündə dirənib
 Sonra çəkdi yayını.
 Kərim pirləri çağırıb
 Uca dirəyin başından
 İkiyə bölüb düşürdü
 Üstündəki qızıl pulu.

1 Köke(kökeş) – kişi xəttilə, adətən, ataya,əmiyə yaxud böyük qardaşa nəvazişli müraciət

2 Yestemis adına hörmətli müraciət formasıdır. Adətən, “eke” yaşca böyük möhtərəm şəxsin (kişinin) adına və ya nəvazişli müraciət olaraq birləşdirilir

3 1) Çağatay sülaləsindən olub hökmran titulu olmayan oğullar üçün işlədilən bir termindir; XV-XVI əsrlərdə bu termin öz yerini “sultan” termininə verdi. 2) rütbəsi olan zadəgan, cənab, hökmdar, aristokrat. Dastanda 2-ci mənada işlənir.

180 Kürtkə görəb igidi,
 Şaşı⁴ səpib başına,
 Durub gəldi qarşısına.
 Nuruna doyub dönəndə
 Gözü görmədi önünü.
 “Gözlədiyim gəldi” deyib
 Padşaha göndərdi yengəni⁵.
 Xan sözündən dönmədi –
 Otuz gün məclis qurdu,
 Qırx gün də toy elədi.
 190 Atası Köktim Aymak
 Qız Kürtkanı ərə verdi.
 Haqqın yolun seçibdi,
 Peyğəmbər xuda nəсібdi,
 Yurdun yığıb toy etdi.
 Kürtkə kimi gözəlin,
 Qoblandı kimi igidlə
 Evləndiyi xəbərin
 Qırx beş arşın boylu Qızılər
 Çox keçmədi, eşitdi.
 200 “Qoy, mənimlə güləşsin,
 Yıxsə, alar”, deyibdi.
 Atı, libası salamat qalsa,
 Özü sağ qalsa, alar”, deyibdi.
 Beləcə əsib coşmuşdu,
 Gözü qanla dolmuşdu,
 Qəlbi qara olmuşdu.
 Bu sözü eşidib Qoblan:
 “Ardımca söz qoymaram,
 Versə Xuda nəсібdi”, deyib
 210 Məndi kəhər atına,
 Gəldi Qızılərin yanına.
 Gəlib belə söylədi:
 “Qoblandı gəldi, çıxsın”
 İçəridən xəbər gözlədi.
 Çıxmayınca Qızılər
 Yüyürüb evə girdi.
 Döşəkdə yatıb Qızılər
 Qoblandını görəndə
 “Ayağımla güləş”, deyib
 220 Bir ayağın uzatdı.
 Altmış arşın ala örkən

4 Şaşı feili – səpmək, tökmək, atmaq. Burada başa qızıl və gümüş səpmək kimi qədim bir ayin təsvir olunur. Bu, özünəməxsus təbrik aktıdır, sevincin ifadəsidir.

5 Burada gəlin, elçi mənasında.

Qızılərin yanında,
 Qapının o başında.
 İpi ayağına keçirib
 Kəhər atına minib
 Onu arxasınca dartıb
 Qızıləri sürüdü,
 Sürüdükcə öyrətdi.
 Tikanlar ona batdıqca,
 230 Ciyərləri doğrandı.
 Dizinin altında sıxdı,
 Qabırğasını sındırdı,
 Təkəbbürlü düşməne,
 Ağıl verib öyrətdi.
 Kökbar¹ edib düşmənin².
 Dağ- daşları titrətdi,
 “Korluğundan ölsün”, deyib
 Daşlara çırpdı onu,
 Qızıləri gəbərdi,
 240 Gövdəsindən can getdi.
 Yumalandı yerdə başı.
 Olmadı Qoblandı naşı
 İşsi sona çatdırıb,
 Kürtkaya gəlib söylədi.
 Könlü qorxudan əsib:
 “Sultanım nə etdi görən?” deyib,
 Özüni ona yetirib,
 Aldığı xəbəri bəyənilib
 Köktimə xəbər verdi,
 250 Düşməninə qurtulub
 Könülləri şadlandı.
 V Kürtkanı göndərməyi
 Köktim Aymak qərar aldı.
 İçi altın bəzənmiş
 Üzü gümüş ağ otaq
 Əmr edib düzəltirdi.
 Qızını göndərməyə
 Qırx dəvəni yüklədi.
 Qırx qul, qırx qulluqçu,
 260 Seçib verdi qızına.
 El-obası ilə vidalaşib
 Kürtkə bəzənib düzəndi.
 Xalq mat qaldı nazına,

1 Kökbar – qazax, qırğız, qaraqalpaq və digər xalqların milli oyunu; atlılar çəpiş cəmdəyini çaparaq bir-birindən tutub alırlar. Cəmdəyi hədəfə gətirib çıxaran şəxs qalib gəlir.

2 Burada Qızılər çəpiş cəmdəyi ilə müqayisə edilir.

Söylədiyi sözünə.
 Şadlandı Köktim Aymak.
 Ertəsi gün çolpan³ batanda,
 Parlayıb dan atanda
 Kürtkanın səfərinə
 Yükləri bağlayanda
 270 İgid Qoblandı gəldi,
 Köktimə salam verdi:
 “Payı ayırıb Kürtkaya,
 Hər şeyi ona verirən.
 Bəs mənə nə verirən?” dedi.
 Köktim Aymak atası:
 “Çırağım, balam, gəl”, dedi,
 Sənə verdiyimi bil, dedi.
 Başında duran dörd bulud
 Sənin payın olsun”, dedi.
 280 “Yay olsa, çıxar gün yandan,
 Qış olsa, çıxar yel yandan”.
 “Yağı olsa, çıxar yağ yandan.
 Çırağım, balam, sən”, dedi.
 “Tapşırıdım səni ona”, dedi.
 “İndi atına min”, dedi.
 Atası ilə qucaqlaşib
 Kürtkanı alıb yola düşdü.
 Öz elinə üz tutdu.
 Kərim pirləri çağırdı,
 290 Uğur ona yaxındı.
 Mindiyi at ala idi,
 Qalın yunu qara idi.
 Qoblandı kimi igidin
 Köçün çəkib apardı.
 VI Bir neçə gün yol gedib,
 Azca yox, uzun yol gedib,
 Ötən günləri sanadı.
 Günlərin bir günündə
 Böyük yolun üstündə
 300 Nəhəng ilxı yarılıb
 İki yanda qalmışdı.
 Kürtkə bəzənib düzənib
 Yükdən başın çıxarıb
 İlxiyə nəzər salmışdı.
 Ortasında ilxının
 Bir ala madyan durub.
 Kürtkanın gözü parladı,
 Açıq qoyub düyməsini,
 Ağ bir daşdan düyməsini,

3 Dan ulduzu, Venera

310 Ucadan çağırıb, sultan, deyib
 İgid Qoblandını səslədi.
 Madyanı görüb baxdı,
 “Ordakı böyük ilxı”,
 “Kimindir?” deyib soruşdu.
 “Bax, orda duran madyanı
 Məni versən də, alsan”, dedi.
 İgidə əmr eylədi.
 İgid Qoblandı güldü,
 Qıza söz atıb dedi:
 320 “Başımı oxa bağladım,
 Səni versəm, Qız Kürtkə,
 Bir elin malın alardım!” dedi,
 İgid oğlan gülümsədi:
 “Orda yatan böyük ilxı
 Bizim möhtərəm ağamız
 Səlim bəyin ilxısıdır.
 Canından məni çox istəyir,
 Hər nə istəsəm, verir”.
 Onda Kürtkə söylədi.
 330 Söyləyəndə belə dedi:
 “Qulaq asıb sözümə,
 Yaxın, bəri gəl, dedi,
 Dəbilqə rəngli kəhər atın
 Yağı ilə döyüşə
 Yaramazdı, bil, dedi.
 Sənin atın – can dostun, sultanım,
 Ala madyanın bətnində
 Çal dayçadır, bil, dedi,
 O, sənin can dostundur,
 340 Bu sözümlü bil”, dedi
 “Kürtkənin sözün sınırsan,
 İlxısı olsa ağanın,
 Ala madyanı al” dedi.
 Kürtkənin sözün eşidib
 Saxlayıb köçünü o yerdə.
 İndi mindi atını,
 Uca yerdən uçurdub
 Alçaq yerdən qaçırıdub
 Çapdı yüyürək atını.
 350 Səlim bəyin doxsan qulu,
 Kara Köjek başçısı.
 Salam verib gəldi.
 Gəlib belə söylədi:
 “Uca dağdır bilsin, de,
 Köçü bizimlə eldir, de.
 Ağamıza salam de,
 Gəlinin alıb gəlmişəm,

Görümdüyünl versin, de.
 Gəlinin gəlib görsün, de.
 360 Qırx nəfər yükü xəzinənin
 Hamısını gəlib alsın, de.
 Bu sözümlə inansın, de.
 Görümdüyü Kürtkənin
 İlxidəki ala madyandır, de.
 Məni oğul bilsə, versin, de
 Bu sözümlə inansın, de”.
 Kara Köjek nəhayət,
 İgidin sözünü eşidib
 Atın el içinə çapdı,
 370 Yolunda toz qopartdı.
 Yeldən iti əsmişdi,
 İlxiyə yağı dəyib
 El-obanı çaşdırıb
 Bəyin yanına yetişdi.
 Kəhər atından enib
 Gəlib belə söylədi:
 “İgid Qoblandı göndərdi,
 Ağama salam de, dedi.
 Gəlinin alıb gəlmişəm,
 380 Qırx nəfər yükü xəzinə,
 Hamısını ona verirəm,
 Görümdüyün versin, dedi.
 Gəlinin gəlib görsün, dedi.
 Bu sözümlə inansın, dedi.
 Görümdüyü Kürtkənin
 Ala madyandı ilxıda.
 Oğlu bilsə, versin, dedi.
 Qoblandı məni göndərdi,
 Verəsən deyə ala madyanı
 390 Orda oturub gözlədi”.
 Köjekin sözün eşidib
 Səlim bəy belə söylədi:
 “Bil, göndərdim almağa
 Cöngə, buzov, buğaya.
 Ad etmişdim oğluma.
 Bir də niyə soruşur?
 Deməyib aparardı,
 Bir tək oğuldur Qoblandı
 Tək canım ona sadağa.
 400 Qalanımı aldım deyib,
 Qürurlansın aldığına
 Toktar ağanın qabağında”.

1 Görümdük – gəlini və ya yeni doğulan uşağı
 ilk görəndə verilən hədiyyə

Bəyin sözün eşidib
 Qara ala atın minib
 Yanına çapdı igidin.
 “Qalanını verdi”, deyib,
 “Şirin canın qurban edib”.
 Kara Köjek orada
 İgidə can sadağa
 410 Tutub verdi ala madyanı.
 Şad eylədi oğlanı.
 Kürtkə enib yükdən
 Tutub ala madyanı
 Öpdü onun alnından
 Apardı köçün arxasınca.
 Kök ala madyan kükrədi,
 Köpük basdı, titrədi.
 Yelini şişib doldu,
 Qarnı yerə toxundu.
 420 Ayı, günü yetişdi
 Tülparı¹ doğmaq çətindi.
 Heç yeriyə bilmirdi,
 Bətnində tülpar vardı.
 Madyanın canı çıxırdı,
 Yanına adam dolanmır.
 Kürtkə təkcə baxırdı,
 Kök ala madyan çırpındı,
 Yumalanıb açıldı.
 Tülpar bətnində ölər deyə
 430 Kürtkanın bənizi saraldı.
 Qabar yarılan kimi
 Madyan rahat nəfəs aldı.
 Nəhayət o azad oldu,
 Tülpar Burılı² doğuldu.
 Dırnağın yerə dəydirməyib
 Üstündəkin çıxardıb
 Kürtkə altına sərdi,
 Altın kürkə bürüdü.
 Ağzın tutub üfürdü,
 440 Onun alnından öpdü.
 Şükür etdi haqqqa, durdu.
 Arşın başlı Burılı,
 Qabırğada qanadı.
 Sultanımın can atı,
 Gün düşməsin gözünə,
 Can deyibən özünə.
 Üstünə çadır tikdirdi,

Kürtkə kimi gözəlin
 Nə desə, sözün eşitdilər.
 450 Yüz nökeri yüyürdü,
 Nə gərəksə gətirdilər.
 Evin tikib o yerdə
 Qırx gün olunca Burılı
 Qulanın³ südün əmzirdi,
 Yenə qırx gün bitincə,
 Qısırın⁴ südün əmzirdi,
 Səksən günü bitincə,
 Doxsan günü keçincə,
 Ağrımaz, yorulmaz deyə
 460 Manka, kolka⁵ tapmaz deyə
 And içib Qız Kürtkə
 Qızıl dəri⁶ yedirdi.
 Burılı Qız Kürtkə
 Tündükdən⁷ gün verdi
 Qarğı⁸ ilə su verdi,
 Qızıl dəri⁶ yem verdi,
 Misilsiz gözəl Kürtkə:
 “Çadırı yıxıb yüklə”
 Qoblandıya göstəriş verdi.
 470 Altından çul tikdirib
 Burılı Qız Kürtkə,
 Qulağın biçib tikibdi,
 Balağına düşübdü.
 Eli yadına düşübdü,
 Düşənbə ortasında⁹
 Çadırı yığıb köçübdü.
 Burılı qundaqlayıb,
 Madyanı bağlayıb köçünə
 Aşırımlı uca dağ idi,
 480 Dağdan köçən el idi.
 Köçün çəkib gəlmişdi,
 Bir neçə gün keçmişdi,
 Toktarbayın yanına,
 Çadırını gətirib qurmuşdu.
 Xülasə, Qoblandı batır çadırını
 Toktarbayın çadırına yaxın qurub
 atasının yanına gəldi, soruşdu:

1 İgidin döyüş atı, qanadlı çapar at
 2 İgidin adını öz çal adından alan atı

3 İlk dəfə qulanlayan madyan.
 4 Çoxdan qulanlayan madyan
 5 İlxıda, mal-qarada olan xəstəliklər
 6 Qırmızı otlardan dərman kimi hazırlanmış yem
 7 Çadırın bacası
 8 Nazik qamış
 9 Bazar ertəsi günorta

“Mən ilxıdan uzaqlaşib gedəli aylar oldu. Ondan bəri doxsan qul ilə mal-qaradan xəbər varmı?”

Atası dedi:

“Yox, çırağım, doxsan quldan, mal-qaradan heç bir xəbər yoxdur”.

Sudan-çaydan içməyib sərxoş edən baldan içib “mən mal-qaradan xəbər bilib gəlirəm” deyib yüyürdü, getdi.

Bazarda var ağ mata1,
Oynaqlaşar bala pota2,
Bil, sözümdə yox xəta3.

Atası ilə danışib

Ata mindi gün batanda.

490 Otlaqda yatan ilxının

Qaraltısın gördü dan atanda,

Gördü ilxıları amanda,

Qullar görüb sevindi,

Qoblandı batır gəlincə,

Götürüb əllərinə bayrağı

Sevinc daşib sel oldu,

Xıdırı görən tək sevindilər

Gəldikdən sonra Qoblandı.

Bu sözləri kənara qoyaq.

500 Yestemisə qoşulub

İt yüyürdü, quş uçurdub

Qoblandı tək bir igid

Burda vaxtını keçirsin,

Azımı, çoxumu vədəsi

Qoblandının, sonra bilərik.

İndi Qız Kürtkaya gələk,

Kürtkanın baxdığı Burılı

Bir yaşa dolub day olmuşdu,

Sanki alnında ay doğmuşdu.

510 Bir yaşu çıxdı, üç il oldu,

Daşa dəyən dırnağı

Kömür tək oyub tökdü.

Üç ildən sonra böyüyəndə

Gün görməyən qulandı,

Onurğası güclənsin deyib

Bir madyan yanına göndərdi.

Beş yaşında öyrətdi,

İpək örkən bağladı,

Uzun boynu olsun deyib,

520 Uzun ip çəkib tutdu.

Altı yaşına çatanda

Boyunu ölçüb Burılın,

Qızıl yəhər düzəltirdi.

İgidə layiq at olsun deyib,

Burılı çox təriflədi.

Gözəl Kürtkə igidə

Şamdan nizə düzəltirdi.

Almaz qılınc düzəltirdi,

Gümüş qının düzəltirdi,

530 Burılının Qız Kürtkə

Kəkilin, yalın daradı,

Gündə neçə dəfə baxardı.

Ona saray saldırdı,

Balası kimi əzizlədi.

Gündə neçə dəfə bağladı,

Ata verdiyi əməyi,

Gündən-günə çoxaldı.

Altı yaşa çatanda

Qoblandı kimi bir igid,

540 Evinə hələ gəlmədi,

Var idi Kürtkəm, demədi.

VII Xülasə, o zaman Qızılbaş elindən

Qazan adlı ər çıxdı, noqay4 torpaqlarını

torpaqlarını işğal etdi, Qırlıqala5 və

Sırlıqala6 kimi iki şəhərini zorla aldı.

O, Qırlıqalada öz bəylərini, Sırlıqalada

isə amansız döyüşçülərini yerləşdirdi.

Qızılbaşın elindən

Qazan adlı ər çıxdı,

Yön bilməyən şər çıxdı.

Noqaylının yurdunu

İşğal edib taladı

Baş əyməyən adamın

Qırıb, soyub, tapdadı.

Torpağın, malın alıb

4 Qazax xalqının etnogenezində iştirak etmiş köçəri tayfalarıdır. XIII əsrdə Noqayın hakimiyyəti altında olan Qızıl Orda əhalisinin həmin hissəsinin ardıcılları. XIV əsrdə Qızıl Ordanın süqutu nəticəsində Noqay Ordası yaranmışdır

5 Eposda keçən şəhərin adıdır(Eposda Ağqala, Sarıqala kimi ənənəvi şəhər adları ilə müqayisə etməli).

6 Eposda keçən şəhərin adıdır(bax: Qırlıqala). Digər qazax dastanlarında bu iki ada rast gəlinmir.

1 Pambıq parça

2 Köşək (dəvə balası)

3 Bu üç misra söyləyicinin improvizasiya prosesində tez-tez müraciət etdiyi ənənəvi başlanğıc formuludur

550 Özünü belə tanıtdı.
 Mal-canına qıymayıb
 Noqay eli qaçıbdı.
 Olan-qalanın canını,
 Noqayın ulu elini
 Qaradaban edibdi.
 Qırlıqala, Sırlıqalası,
 Zorla alıb ər Qazan.
 Daşan su tək daşıbdı,
 Sırlıqala adlı şəhəri
 560 Yorğansız qalıb, açıqdı.
 Qırlıqala adlı şəhərdə
 Amansız döyüşçüləri var,
 Bəyləri də ordadılar.
 Qırlıqala alınmaz
 Yağı onu ala bilməz, sanmışlar,
 Yaman lovğalanırmış
 Qızılbaşın ağası.
 Qırlı adlı şəhərin
 Bir yanı sudur kənarı,
 570 Altı lay xəndək qazıblar,
 Dərin, enli qazıblar,
 Möhkəm müdafiəsi var.
 Qırx yerdə uca-uca
 Polad qapı qoyublar,
 Altmış igid bağlayır.
 Yer üzünə yayıldı
 Noqayın böyük elin
 Çapıb, talayıb aldıgın.
 Xülasə, Qazanın bu xəbəri çayın aşağı
 axarında qırx min evli kıyat¹
 tayfasından olan Seyilin oğlu Qaraman
 batıra yetişdi. İgid atının yalın dartıb
 dedi: “Atadan igid doğulasan,
 noqaylının elini qızılbaşlar tutubsa bizə
 ar olmazmı?”. O, öz eli ilə atlanıb yola
 düşdü.
 Qırx min evli kıyatdan
 580 Qırx min əsgər qol çıxırmayıb,
 Ağ-qara başlı bayrağı alıb,
 Qızılbaşə yola düşdü.
 Köçürürəm deyib Qazanı
 Bu da güc-qüvvət alıb,
 Boz at kəsib Xudâya
 Yurdun yığıb toplayıb,

Kıyatdan çıxan beş igid:
 Qaraquzu, Ağquzu –
 İkisi də məşhur igid.
 590 Qaracan oğlu Kosdövlət,
 Ordunu yıxar bu igid.
 Qara Bükan baxıcı²,
 Qaranlıqda yol gedər,
 Qeybdən xəbər bilər.
 Qaraman kimi igidin
 Qaşlarına qar yağdı,
 Kirpiyində buz dondu³,
 Qazanın eşidib xəbərini,
 Gecələr yuxusuz qaldı,
 600 Noqayın elin aldı, deyib,
 Sümüyə damğa vurdu, deyib,
 Ölək, desək can şirindi,
 Girək, desək, qəbr dərin.
 Qırx min əsgər toplanıb,
 Uğurlu səfərdən soraq alıb,
 Qızılbaşə yola düşdü.
 Yığılıb çıxan əsgərə,
 Qaraman batır belə dedi:
 “Eşidin məni, camaat,
 610 Cabbara can amanat,
 Karaspan dağına yayılan
 Qalın Qırçaq eli var,
 Qoblandı adlı əri var,
 Dua edən kəraməti,
 Eldə məşhur adı var.
 Gəlin, gedib danışaq,
 Getsə, yolu birgə aşaq.
 Getməsə, dua eyləsin.
 Yaxşı ancaq yaxşılıq edər.
 620 Yaşı mənimlə eynidir,
 Dərdi mənimlə eynidir,
 İli ilimlə eynidir.
 Sözlərim də doğrudur.
 Razılıq versəniz yenə,
 Gedək onun elinə,
 Fikirləşib böyük Kıyat,
 Razılaşıb onunla,

¹ Qazax xalqının etnogenezində iştirak edən qədim köçəri tayfanın adıdır

² Qədimdə Sibir türkləri və Mərkəzi Asiyanın monqolları arasında odda deşilmiş qoyun belində fala baxan baxıcılar geniş yayılmışdı. Qoyun belində olan çatlaqların vəziyyətinə əsasən baxıcı gələcəkdən xəbər verirdi.

³ Qəhrəmanın qəzəbinin yüksək dərəcəsini ifadə edən ənənəvi epik formuldur.

Arxasınca yürüdü.
 Karaspan dağının ətəyinə
 630 Gəlib çatdı Qaraman
 Ağır əsgər zirehi ilə.
 Əsgər ordusun görünəcə,
 Əbəs deyil, bilincə,
 Qoblandı kimi bir igid,
 İndi atına mindi,
 Yaxına, qarşıya gəldi.
 Yestemisi göndərüb
 Kim olduğunu bildi.
 Yestemis çatıb orduya,
 640 Dostluğuna inandı.
 İgidə xəbər verdi,
 Qoblandı da gəldi,
 Qaramana yetişdi,
 Salamlayıb, görüşdü:
 “Uğurlu yol, yaşdaşım!”.
 Qaraman yaşdaş nə dedi?
 Xülasə, Qaraman Batırın Qazanla
 döyüşə getdiyini belə söylədi:
 “Mən Seyil oğlu Qaraman,
 Qazanla döyüşə gedirəm.
 Gedərsənmi, yaşdaşım?
 650 Gəl, birgə gedək, çox olaq,
 Zamandaşım, dərddaşım,
 Həmyaşdım, sirdaşım,
 İlimiz bir, ildaşım,
 Yaşımız bir, yaşdaşım,
 Qazan alan şəhərə,
 Səfər edək, yol gedək,
 Gedərsənmi, qorxmaz şirim?
 Qoblandı, sən bir igidsən,
 Ağı yaşından üstünsən,
 660 Ulduzun parlar ucada,
 Bilirəm, Qoblan, müdriksən!
 Dua edən ərsən sən,
 Qarşına çıxan düşmanı,
 Bilirəm, Qoblan, məhv edərsən!
 Qarşıdakı səfərə,
 Sənlə birgə gedək deyə,
 Bilərək gəldim, igidim”.
 Nəhayət Qoblan söylədi:
 (Şahin yaya qənimət yığır,
 670 Deyib bic-bic gülümsədi).
 “Mindiyim atım əlində,
 Varar-varmaz yolumdu,
 Xəbər göndərim, alım,

Evdəki Kürtkam bilir,
 Altı il oldu, o baxır.
 Tündükdən o, gün verib,
 Qarğı ilə su verib,
 Aqlımı başdan almasın,
 Xeyir-duasız qalmasın,
 680 Qiyamətdə yoldaşım,
 Can dostum – atım əlində.
 Evdəki Kürtkam bilir
 Mənim varıb-varmayacağımı”.
 Belə deyib Qoblandı,
 Çadıra gedib qayıtdı,
 Gəlib belə söylədi:
 “Bu gələn böyük ordu,
 Seyilin oğlu Qaraman,
 Qazanla döyüşə gedir.
 690 Alıb gətir Burılı,
 “Birlikdə gedək, deyir,
 Gedərəm bərabər, mən” dedi.
 Bazarda var ağ mata,
 Oynaqlaşar bala pota,
 Bil, sözümdə yox xata.
 Qoblandının yanından,
 Yestemis çıxdı el yatanda,
 Toktarbayın yanında
 Kürtkə tikən çadıra
 700 Gəlib çıxdı dan atanda.
 Dan saralıb atanda,
 Çolpan ulduz batanda,
 Ağ çadırın içində
 Kürtkəcan şirin yatanda,
 Yestemis gəlib çağırıdı,
 (Gün çıxmamış dan atdı),
 Eşikdən durub söylədi:
 “Evdəsənmi, Qız Kürtkə?
 Düzdəsənmi, Qız Kürtkə?
 710 Arvad oldun, çarə yox,
 Əgər kişi olsaydın,
 Yurdun başı olardın.
 Mindiyim at qızıldı,
 İş taleyinə qaldı,
 Düşmənlə döyüşə getməyə
 İgidin qəlbi daraldı.
 Mənməyə gərək böyük at,
 Belinə gərək qılınc polad,

Geyməyə gərək yalınqat1,
 720 Can cabbara amanat.
 Təkcə deyil Qoblandı,
 Kıyatdan çıxdı qol-qanad,
 İgidin minib çapmağa,
 Əsl doğulan, Kürtkacan,
 Yarayarmı, yaramazmı
 Altı il baxdığın Burıl at?”
 Nəhayət, gözəl Qız Kürtkə,
 Qürurla yeriyəndə
 Hər tərəfə nur saçan,
 730 Saçı meh kimi əsən,
 Altın kürkü parlayan,
 Harayı dişi dəvə kimi,
 Səsi kəklik nəfəsi,
 Qara saçları sümbül,
 Qaməti əyilməz, şux,
 Başının ortasında
 Altın papaq bərq vuran.
 İpək, yumşaq döşəkdə
 Qızıl çənə, ağ boyun,
 740 Qaldırdı başın, nazlandı,
 Yestemis qula söylədi:
 “İki qoyun, bir quzu,
 Verərdim yununu qırmağa,
 Dünyada heç bir insan
 Mən də doymaram oynamağa?2
 “Sizləri göndərdimi,
 Evdəki Burıl tülpara?
 Çoxlu salam deyərsən,
 Tülparına göndərən
 750 Yurd sahibi qartala,
 Yenə bir salam deyərsən,
 Qaraman kimi yaşdaşa,
 Zamandaşı sirdaşa
 İli eyni yoldaşa,
 Yaşı eyni yaşdaşa.
 Atının günü dolmadı,
 Çətinə salmasın igid atı.
 Mınərəm karvanda göy ata,
 Çəkərəm qamçı buduna,

1 Bu sözün mənası dastanın orijinal mətninin şərhində “hərbi geyim, çuxa, kəpənək” kimi verilmişdir. Qeyd edək ki, kəpənək (yapıncı) vaxtilə dilimizdə də eyni mənada çox işlənmiş, hazırda isə həmin mənada arxaikləşmişdir - /Q.S./.

2 Bu dörd misra epik monoloqda ənənəvi başlanğıc formuludur.

760 Bөрү3 də qəsdinə durmaz
 Canına cavan yoldaşın!
 Bədik4 başqa, toy başqa,
 Keçi başqa, qoyun başqa,
 Şeytan başqa, cin başqa,
 Doğulan oğul başqa, qul başqa,
 Bəybişə başqa, günü başqa5.
 Göndərdimi sizləri,
 Biz tək naçar yoldaş?
 Yoldaşına göndərənə
 770 Bütün qullar baş əysin
 Karaspan dağında yaylayan
 Yurd qartalı ərənə!
 Əyalın Xuda almasın,
 Alıb arxasız qoymasın.
 Məni eşitsə sultanım,
 Bu səfərə varmasın,
 Bu qəniməti almasın,
 Çox istədi, deyərsən
 Evdəki naçar yoldaşın!
 780 Uca dağın beli var,
 Yarığında seli var,
 Azın neçə əli var?
 Yaşdaşın neçə eli var?
 Sultanıma salam de,
 Sözüüm eşidib varmasın!
 Baxdığımız Burılda
 Qırx üç günlük kəmlik var”.
 Bunu eşidən Estemis
 Geri dönüb yönəldi,
 790 Cavab xoşuna gəldi,
 Dediklərinin hamısını,
 Qoblandı kimi igidə
 Eləcə də söylədi.
 Bu sözləri eşidib
 Qoblandı gəldi yaşdaşa
 Gedək deyən yoldaşa.
 Qoblan belə söylədi:
 “Göldən uçan sonayam,

3 Qurd, canavar.

41) Qədimdə heyvanlarda bədik – ovsun nəğməsi ilə “müalicə olunan” xəstəlik(dəliçə) adı; 2) Bu ayını müşayiət edən ovsun nəğməsi; 3) Sonrular ritual əhəmiyyətini itirərək gülməli mahnı kimi qəbul edilirdi. Dastanda ikinci mənada rast gəlinir.

5Bu yeddi misra qazax epik poeziyasında ənənəvi başlanğıc formuludur

Yaramaz sözü almaram.
 800 Haqq buyuran səfərdən,
 İgidim, mən qalmaram.
 Əziz dostum, qınamasan,
 Bu səfərə varmaram,
 Bu qənimətdən almaram,
 Sənə də çox salamı var,
 Yaşdaşım, qəlbim qalmasın
 Yalvarıb sənə, ağlayaram.
 Uca dağdır bel deyən,
 Ağ barmaqla yemləyən,
 810 Şəfali otlə bəsləyən,
 Özündən başqası görməyən,
 Özündən başqası bilməyən,
 Sanki özü doğan balası,
 Güdüb böyüdən anası,
 Qadınların danası1
 Tülpar doğulan Burılın
 Qırx üç günü kəm deyən”.
 Sonra Qaraman söylədi:
 “Bu səfərə varsaq biz,
 820 Düşmən bağrın yarsaq biz,
 Ər Qazanı öldürüb
 Qalası tutub alsaq biz.
 Kişi olub nə edək biz?
 Hər səfərə çıxanda
 Arvad ağlına uysaq biz,
 Arvad sözünə baxsaq biz.
 Eşiyi alıb əbənə2
 İgidlər geyər kəbənə3
 Gedən kişi gələrmə?
 830 Tanrı aldığı verərmi?
 Hər səfərə çıxanda
 Arvad ağlına uyan igid,
 Arvad sözünə baxan igid,
 Necə igid olsa da,
 Başında ağı yoxdur,
 Şirdən doğulan yaşdaşcan,
 O, arvad deyil, bəs nədir?!”
 Qaraman bu sözü deyincə
 Qoblandı kimin batırın
 840 Təri damıb kürəkdən,
 Tükü qalxıb biləkdən,

Canı qopub ürəkdən,
 Necə bir yaşdaş desə də,
 Qaramanın bu sözü
 Ötüb keçdi sümükdən.
 Söz sümükdən keçəndə
 Kəhər atına əl atdı,
 Almaz qılıncı əlinə aldı,
 Qamçı çəkdi buduna,
 850 Yel kimi uçan atına,
 Minib kəhər atına,
 Qoblandı çapdı yurduna.
 Coşub, hiddətlənib,
 Şir kimi qəzəblənib
 Üzü dəmir tək qızarıb,
 Qaşlarına qar yağıb,
 Kirpiyində buz donub,
 Yağı üstünə gedən kimi,
 Nizəni əlinə keçirib,
 860 Düşmənlə döyüşə getməyə
 İgid silaha qurşandı.
 Yazıq arvadın günahı yox
 Gözəl, nazlı Kürtkanın
 Sözlə məni sındırıb, deyib
 Əgər çıxsa qarşıya,
 Hazırdı başını kəsməyə.
 Darvazalı eşikdi4,
 Peyğəmbərdən nəsibdi.
 Evdə oturan Qız Kürtkə
 870 At tappılısın eşitdi.
 Belə qəzəbli kim olar?
 Sultanımdan başqa, dedi.
 Ayağa qalxıb yeridi,
 Qapını açıb baxdı,
 Baxıb qanı qaraldı.
 Quş tükündən yorğanı,
 Arpa-buğda qabığı,
 Kasıblar almaz, gedərlər,
 İldə bir qoyun vergisi5.
 880 Səbr etməyib Qız Kürtkə
 Yenə keçə alaçıqdan baxdı,
 Baxıb, gözünü çəkmədi,
 İgid ərini tanıdı.
 Üzü soyuq göründü,
 Ərinə baxıb çəkildi,

1 Dana(f) – alim. Burada: ən ağıllı, müdrik

2 Yovşan

3 Kəbənə (kəbənək)- hərbi geyim. “Kəbinə girən gəlmədi, kəpənək geyən gəldi” misalına işarədir.

4 Eşik – burada: həyət

5 Söyləyicinin improvizasiya prosesində söylədiyi kontekstlə əlaqəsi olmayan misralardır.

Sanki bir günahı vardı.
 Kürtkə ərindən qorxub
 Yerə çöküb oturdu,
 Oturan kimi ağladı.
 890 Kürtkə yaman çəşmişdi,
 Bənizi saralmışdı,
 Qaş-qabağın tökmüşdü.
 Bundan pis gün olarmı?
 Bişən aş tək büzüldü,
 Kürtkə candan üzüldü.
 Qorxusun dəf edə bilməyib
 Dörünl başına dolandı,
 O yan-bu yana yüyürdü.
 Çəşdi, amma çarə tapdı,
 900 Ağlı işinə yaradı.
 Qarğı ilə su verdiyi,
 Tündükdən gün verdiyi,
 Dördə duran Burılın
 Başın çəkib saxladı,
 Boynuna ip bağladı,
 Arxasından itələyib
 Qoblandı tək bөрünün
 Qarşısına Qız Kürtkə
 Atı çəkib çıxardı.
 910 Burıl çal yox, göy olan,
 Arpa yox, yemi ot olan,
 Parlayan günü görməyən,
 Zülmətdən çıxan Dayburıl
 Aydınlığa çıxan kimi
 Tülkü tək gözü parladı,
 Qazan kimi qaynadı
 Köndələn yolda göy daşı
 Yüyənəm deyib gövşədi.
 On iki qulac örkənlə
 920 Atlanıb Burıl oynadı,
 Qız Kürtkanı götürüb
 İki dəfə göyə uçdu.
 Ağırılığından Qız Kürtkanı
 Qayıdıb yerə endirdi.
 Anası qadın demərsən,
 Qız Kürtkə da çox güclü.
 İgid yanına gələndə
 Qımışıb Kürtkə söylədi:
 “Uca dağın vardır beli,
 930 Azın heç varmı əli?
 Yaşdaşın varmı eli?

Tənhalara yar olan
 Allahın çoxdur rəhmi.
 Üç dəfə uçardın səməyə,
 Bir uçmağın kəm oldu,
 Mən çarəsizəm, Dayburıl,
 Qırx üç günün kəm oldu”.
 Qala² yerdə yaşasan,
 Heç qurtarmaz bazarı,
 940 Həlak olan igidlərin,
 Qalar təkə məzarı,
 Qoblandı tək bөрünün
 Dayburılı görən kimi
 Kürtkəyə soyudu qəzəbi,
 Burıla düşdü nəzəri.
 Sonra Qoblandı belə dedi:
 “Göldən uçan qaz kimi,
 Qaz yaylayan dayaz kimi,
 Novruzdan sonra yaz kimi,
 950 Ağlım yoxdu, axmağam mən.
 Böyüdüb yeridən Kürtkanı,
 Az qala öldürəcəkdin.
 Sarayda saray, saray var,
 Saraya gətirib çıxaran
 Cüt hürgüclü kürən nər.
 Malı kəm olanın dərdi var.
 Hər bəndənin özünə layiq
 Tanrım göndərər bir yar.
 Şam ağacına bağlanmış atım,
 960 Əsl metaldan nizam var
 Düşməyə saplamağa.
 Kürtkə kimi mahir ustanı
 Yar tapmaq, çox vaxt aparar”.
 İgidin sözün eşidib
 Onun yanına gələndə
 Naz etsə də, qorxsa da,
 Kürtkə kimi gözəl qız
 Hıçqırıb çox ağladı.
 Ağladığın görəndə
 970 Qoblandı belə söylədi:
 “Qızıl dilim acıdı,
 Orduda başım ucadı,
 Gözəl doğulan Qız Kürtkə,
 Adına qadın desəm də,
 Başqa qadın olub da
 Mənimlə qarşılaşsaydın,
 Başın bədənindən gedərdi.

1 Dör qədimdə evin bir hissəsi idi.

2 Qala – burada: şəhər

İgidin başın yesən də,
 Sənin günahın yox, Kürtkacan.
 980 Niyə indi ağladın?
 Sənin yanında mən varam -
 Sənin şirin sağdır hələ?!
 Quş tükündən yorğanı,
 Arpa, buğda qabığı,
 Əsil doğulan Qız Kürtkaca,
 Sevin, şadlan, ağlama.
 Qaranlıq bir gecədən
 Səni çıxarram sabaha!
 Özüm gedən səfərə
 990 Sağ gedib, sağ qayıtsam,
 Qadın da olsan, Kürtkacan,
 Xan edəcəm xalqıma!”
 Sonra Kürtkaca söylədi:
 “Parlaq göldən qu vurdum,
 Ödünə zərər dəyməmiş.
 Yayda balıq qaynaşar
 Parlaq gölün içində.
 Geysən paltar yaraşar
 Padşah kimi ağ ətinə.
 1000 Fikir edib qərar alsan,
 Çatarsan murad, niyyətinə.
 Sizlər qartal, biz qarğa,
 Sən bozqırdan gələndə
 Mən qarşına çıxanda
 Üzünə gülümsəyirəm.
 Ağa-kiçiyinl sən yox,
 Yaz olanda gəlməsən,
 Mən dözmərəm dərdinə”.
 Sonra Qoblan söylədi:
 1010 “İlxı içində ala mən,
 Qalın yunu qara mən,
 Nə ağam, nə kiçiyim yox,
 Tək doğulan oğlanam.
 Toktarbay ilə Analıq
 Övliyəyə at deyib,
 Korasana qoyun deyib,
 Şirin canın qurban deyib,
 Dünyada bezib malından,
 Diri ikən bezib canından,
 1020 Diləklə doğulan oğulam.
 İndiyədək evdə yatmadım deyə
 Fikir eləmə, Kürtkacan.
 Uzaq yola çıxacam,

Qocaların yanında
 Yatıb bu gecə qalacam”.
 VIII Bu sözü deyib Qoblandı
 Mindiyi kəhər atın
 Döndərib yola düzəldi
 Toktarbay quran ordaya2.
 1030 Göldə bitən ot kimi,
 Tumurcuqsuz tikan kimi,
 Evdə olan qarı-qoca
 Yüyürüb eşiyə çıxdılar:
 “Tək oğlum gəldi” deyib
 Çox baxdılar uşağa.
 İki birdən ağlayıb
 Hazırdılar olmağa sadağa.
 Uşaq tək ona qısıldılar,
 Qucaqlayıb sarıldılar.
 1040 Yüyənindən yapışdılar,
 Qoblandını atdan götürüb
 Evin içinə gətirdilər.
 Ölən yaşda gördükləri tək oğula
 Şərbət kimi su içirdilər,
 Başına dolanıb, fırlanıb
 Növbə ilə qucaqladılar.
 Qoblandını gün batmamış
 Götürüb yatırdılar qocalar.
 Yumşaq döşəkdə yatırdılar
 1050 Şirin-şirin söz qatdılar.
 Qoblan dinməzəcə yatdı,
 Diləklə doğulan tək oğul
 Qarı-qocaya çox əzizdi.
 Onlara əziz heç kim yoxdu
 Qoblandından savayı.
 “Mənə bax, oğlum” söyləyib
 Qoca öz yanına çəkirdi.
 “Üzümə bax, quzum” deyib
 Qarı öz yanına çəkirdi.
 1060 Ortada qalan Qoblandı
 Alma kimi yumalanıb
 Qarı-qocanın qucağında
 Diləklə doğulan Qoblandı
 Kırpik yummamış dan atdı.
 Saralıb dan atanda,
 Çolpan ulduz batanda,

2 Orda – 1) mərkəz (ocaq); 2) adlı-sanlı adamların, hökmdarın qərargahı; 3) Feodal hakimlərinin, tayfa, qəbilə, ailə başçılarının çadır-qərargahı; Dastanda 2-ci və 3-cü mənalarda rast gəlinir.

1 Burada böyük-kiçik qardaş mənasında

Qarı-qoca qucağında
 Qoblandı oynayıb yatanda
 Cıdırda ilk olan göy atın
 1070 Gözünə yuxu getməyən
 Qoblandı kimi igidin
 Toxtamayacağını bilən
 Dayburılın üstünə
 Qızıldan yəhər qoyub,
 Azca yem, arpa qoyub,
 Ağ ordanın önündən
 Ötürdü Kürtkə gölə tərəf.
 Dayburılı görəndə
 Qoblandı durdu yerindən.
 1080 Evin arxası qohumları
 Yığışıb onu yola salmağa,
 Yana-yana aqlamağa.
 Xalq nigaran qalmışdı,
 Döyüşə qıymamışdı
 Qoblandı tək balanı.
 Geyinib evdən çıxanda
 Xalq onu dövrəyə aldı.
 Yığılan xalqla sağollaşıb
 Qoblandı kimi bir igid
 1090 Dayburıl ata mindi.
 Ağ zirehin geyindi,
 Belinə qılınc bağladı,
 Noqay borkünü qoydu,
 Düşənbə günü günorta
 Karaspan dağımı aşıb
 Kiyatlı igidlərin ardınca
 Qoblandı tək bir igid
 Döyüş üçün yollandı.
 Doxsan yaşlı Toktarbay,
 1100 Altmış yaşlı Analıq,
 Qarındaşı Karlıqaş,
 Can yoldaşı Qız Kürtkə
 Dördü də qalmayıb orda,
 Bizi öldür, get deyib əlinlə,
 Qoblandırının ardından
 Yola düzəlib getdilər.
 Günorta vaxtı gələndə
 Yerində belə söylədi
 Qarındaşı Karlıqaş:
 1110 “Xalq deyincə qalmarsan,
 Könlün istəməsə, varmarsan,
 Təkcə ağam, can kökem,
 Səfərə çıxdın təlaşla,
 Ağ şahin uçar sənənlə,

Quyruğu, qanadı var!
 Yarığanda bitən koktiyam1,
 Borkün üstündə naxışam,
 Getdiyi bu səfərdən
 Can kökem salamat gələrsə,
 1120 El-obasın salamat görərsə,
 Xudaya qurban deyilən
 Qonur cavan toğluyam.
 Mən düşürəm xəyala,
 Bir çıxış yolu yoxdumu?
 Gözümün yaşı dayansın.
 Kökecan, özün gələndə,
 El-obanı salamat görəndə
 Arxanca baxan mən naçar,
 Deyirəm bir niyaz Xudaya.
 1130 Köke, gözlərimi yaş aldı,
 Can kökem salamat gələndə,
 El-obasın yerində görəndə
 Arxada mən boynubükük
 Olaram sənə tasadlıq2.
 Başımda var qızıl şal,
 Can kökem varsa, könlüm şad.
 Kökecan, səni görməsəm,
 Yaşadığım bu dünya yox!
 Dabanıma dəyib çox.
 1140 Sənə gələn Xudadan
 Mənə dəysin əcəldən ox!
 Ağ alımda telimsən,
 Mənlə doğulan qulansan,
 Hamıya gərək qovağım,
 Birgə doğulan qardaşım,
 Cüt qanadım, quyruğum,
 Sudan çıxan qarğımsan,
 İrəli yüyürən çaparımsan.
 Sənə dəyən Xudanın
 1150 Qəbul etdim buyruğum!
 Quzum, Qoblan, əkizim,
 Bir doğulub bir böyüyən,
 Göbəyimiz bir kəsilmən,
 Qara gündə qardaşım,
 Aydın gündə yoldaşım,
 Birgə doğulan candaşım.
 Dar günümdə dayağım.
 Çöllər dolu dəvən var,

1 Koktı – 1) yabanı ot; 2) Kolluqla örtülmüş yer.
 Dastanda 1-ci mənada işlənmişdir.
 2 Qurban, sədəqə.

Ağıl dolu qoyunun var,
 1160 Bunları kimə tapşırıdın?
 Axurlara sığmaz ilxını
 Kökecan, kimə tapşırıdın?
 Doxsan yaşlı atan qoca Toktarı
 Can köke, kimə tapşırıdın?
 Altmış yaşlı anan Analığı
 Ağ köke, kimə tapşırıdın?
 Özünlə birgə doğulan,
 Bir cüt day kimi oynayan,
 Birgə doğulub, birgə böyüyən,
 1170 Göbəyimiz birgə kəsilən,
 “Kökecan” deyib zarıyan
 Mən yazığı kimə tapşırıdın?
 Bu dünyada sirdaşın,
 Axirətlik yoldaşın,
 Döşəkdə yatan can dostun,
 Xuda buyuran arvadın
 Köktimin Qızı Kürtkanı,
 Yengəmi l kimə tapşırıdın?”.
 Bu zaman Qoblan darıxdı,
 1180 Arxada qalan böyük xalqdı.
 Karlığaşın harayı gələndə
 Qoblandı tək bürümüz
 Ağ nizəyə söykənib
 Hönkür-hönkür ağladı.
 Sonra Qoblan söylədi:
 Qazlar qayıdar geriyə,
 Qonar doğulduğu yerə,
 Hər biri oynayar, şad olar,
 Təkcə öz qatarında2.
 1190 Gözdən axar qara yaş,
 Qanlı axar, qanlı yaş.
 Karlığaşa göstərməyib
 Qoblandı sildi göz yaşını.
 Yenə Qoblan söylədi,
 Söyləyəndə belə dedi:
 “Dağda olar ala daş,
 Darıxsan, çıxar gözdən yaş.
 Qolun altına3 ox dəysə,
 Çıxarar təkcə qarındaş.

1 Burda: gəlin.

2 Bu dörd misra söyləyicinin qəhrəmanın öz doğma yurdu ilə ayrılıq səhnəsində psixologizmi qüvvətləndirmək üçün istifadə etdiyi xalq hikmətidir, nəsihət xarakteri daşıyır.

3 Qəhrəmanın bədəninə zirehin örtə bilmədiyini ən zəif yer.

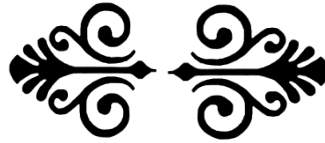
1200 Qarındaşın olmasa,
 Yağıda qalar əziz baş.
 Çiyinə dağılıb saçlarını
 Dinlə məni, Karlığaş,
 Çırağım, sözə qulaq as!
 Mən gecikib gəlməsəm,
 Sizləri darda qoymaz
 Karaspan dağında yaylayan
 Böyük qırpaq qarındaş!
 Karlığaş, səni anladım,
 1210 Tökmə belə gözdən yaş!
 Yaş axıtma gözündən,
 Sür-sümüyüm sızlayır
 “Can köke” deyən sözündən!
 Çırağım, gəl, bir öpüm
 Parlayan gözlərindən!
 Atadan tək oğlanam,
 Yağı üstünə vararam,
 Sənin böyük qaradaşınam,
 Burda necə qalım mən?!
 1220 Qadın da olsan, bir doğuldun
 Sənə necə naçar deyim mən?!
 Karlığaş, bacım, yaxın gəl,
 Boynundan öpüb gedirəm.
 Qarındaşım Karlığaş,
 Çöllər dolu nərlərimi
 Sarısuya4 tapşırıdım.
 Axurlara sığmaz ilxımı
 Yaşayan yağıya tapşırıdım.
 Ağıl dolu qoyunumu
 1230 Ac bürüyə tapşırıdım,
 Azı dişi balta kimi
 Cavan bürüyə tapşırıdım.
 Doxsan yaşlı atam Toktarbayı
 Qadir Allaha tapşırıdım.
 Altmış yaşlı anam Analığı
 Bibifatmaya5 tapşırıdım.
 Səni, çırağım Karlığaş,
 Qarasaç xanıma l tapşırıdım.

4 Sarısu – 1) Cənubi-Şərqi Qazaxıstan qumsallıqlarında, Çu çayının qərbində axan çayın adı; 2) Qədim xalq inancına görə, dəvələrin hamisi. Dastanda 2-ci mənada rast gəlinir.

5 Ad iki hissədən ibarətdir: Bibi – xanım, ağanın arvadı və ya qızı; Fatma – Məhəmməd (s) Peyğəmbərin birinci xanımı Xədicədən olan qızı; Həzrət Əlinin (ə) arvadı. Dastanda müqəddəs hami qadınlardan biri.

Yar-yoldaşım Qız Kürtkanı
1240 Pəhləvan Qıza² tapşırdım.
Siz dördsünüz, mən təkəm,
Meşədə ağac içində
Mənim kimi cavan butanı³
Söylə, əziz Karlığaş,
Mən yazığı kimə tapşırıdın?!”.
Qarındaşı söylədi:
“Pul göndərdim bazara,
Boyaq ilə bezinə.
Qoysan, ilxı otlayar
1250 Dağın börügözünə⁴.
Qulaq ver, köke, sözümə,
Getdiyın bu səfərdən
Can köke, salamat gələrsən,
El-obanı salamat görərsən,
On səkkiz min aləmin
Padşahına⁵ tapşırdım

Mən kökemi özünə”.
Karlığaş yenə söylədi:
“Dünya gözümə görünməz,
1260 Görünməsən gözümə,
Qulaq ver, köke, sözümə.
Kökem salamat gələrsə,
Ata-anasın görərsə,
“Bu sənənmə?” deyərsə,
Mən kökemi tapşırdım
On səkkiz min aləmin
Olan tək sahibinə.
Karaspan dağında yaylayan
Bizim böyük el qıpçaq.
1270 Kökemin səfərinə uğuru
Böyük Xuda verib, bax!

---

1 Qarasaç xanım – İtisözlü Cirenşe şeşenin adı ilə bağlı yaranmış xalq əfsanə və rəvayətlərində qəhrəman qadın; Onun ərinin xanların hücumundan xilas edən müdrik arvadı.

2 Dəriqə - fəvqəltəbii gücü ilə seçilən, yalnız onu məğlub edən igidə ərə gedəcəyinə and içən pəhləvan qız, əfsanəvi qəhrəman qız. Təkcə Əli (ə) Dəriqəyə qalib gəlmişdi. Xalq inancında Dəriqə gücün, məharətin, qadın sədaqətinin rəmzidir.

3 Buta – burada: cavan pöhrə, ağac

4 Ən gözəl otlaqlar nəzərdə tutulur.

5 Burada rəvayətə görə, on səkkiz min aləmin hökmdarı olan Süleyman Peyğəmbər nəzərdə tutulur.